

**ЕВРОПСКИ
УНИВЕРЗИТЕТ**
Р. МАКЕДОНИЈА

НАУКАТА И ОПШТЕСТВЕНИОТ РАЗВОЈ
четврта меѓународна научна конференција

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ PROCEEDINGS

09 Мај 2014, Скопје

**EUROPEAN
UNIVERSITY**
R. M A C E D O N I A

THE SCIENCE AND THE SOCIAL DEVELOPMENT
Fourth International Scientific Conference

**Четврта меѓународна научна конференција:
“Науката и општествениот развој”**

**Fourth International Scientific Conference:
„The Science and the Social Development“**

**ЕВРОПСКИ
УНИВЕРЗИТЕТ**
Р. М А К Е Д О Н И Ј А

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

Скопје, мај 2014

**EUROPEAN
UNIVERSITY**

R. M A C E D O N I A

PROCEEDINGS

Skopje, May 2014

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

001.894:316.422.44(082)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (4 ; 2014 ; Скопје) Науката и општествениот развој : зборник на трудови / Четврта меѓународна научна конференција, Скопје, 09 мај, 2014. / INTERNATIONAL Scientific Conference (4; 2014; Skopje) The Science and the Social Development: proceedings / Fourth international scientific conference, Skopje, 09 May, 2014. - Скопје : Европски универзитет - Република Македонија, 2014. - [500] стр. ; 24 см

Текст на мак. и англ. јазик

ISBN 978-608-4574-62-0

а) Научен развој - Општествени промени - Зборници
COBISS.MK-ID 96104458

Издавач/Publisher:

Европски Универзитет Република Македонија/European University
Republic of Macedonia

За издавачот/For the publisher:

Проф. д-р Бојо АНДРЕСКИ

Почесен одбор/Honorary Committee:

Проф. д-р Бојо АНДРЕСКИ (Претседател на ЕУРМ)
Проф. д-р Билјана АНДРЕСКА – БОГДАНОВСКА (Генерален
директор на ЕУРМ)

Програмски одбор/Programme Committee:

Проф. д-р Лидија Наумовска – ректор, ЕУРМ, претседател;
Доц. д-р Елизабета Стамевска - генерален секретар, ЕУРМ;
Проф. д-р Биљана Перчинкова – проректор, ЕУРМ, член;
Проф. д-р Алекса Стаменковски – проректор, ЕУРМ, член;
Проф. д-р Живко Андрески – декан, Факултет за правни науки, ЕУРМ;
Проф. д-р Савица Димитриеска – декан, Факултет за економски науки,
ЕУРМ;
Проф. д-р Стојан Кузев – декан, Факултет за детективи и
криминалистика, ЕУРМ;
Проф. д-р Славјанка Оцаклиевска – декан, Факултет за
стоматологија, ЕУРМ;
Проф. м-р Стојанка Манева Чупоска - Јана – декан, Факултет за
арт и дизајн, ЕУРМ;
Доц. д-р Слободан Шајноски – декан, Факултет за политички
науки, ЕУРМ;
Проф. д-р Мишел Бурс – Галатасарај Универзитет, Турција;
Професор емеритус Тодор Кралев – Скопје, Македонија;
Проф. д-р Јованка Матиќ – Институт за општествени науки, Белград,
Србија;
Проф. м-р Марина Ранисављевиќ – Висока текстилна школа за дизајн,
технологија и менаџмент, Белград, Србија;
Проф. д-р Невена Танева – Технички Универзитет, Софија, Бугарија;

Проф. д-р Кристина Шилер – Индијана Универзитет, Индијанаполис,
САД;

Доц. д-р Билјана Масловариќ – Универзитет на Црна Гора,
Филозофски факултет, Никшиќ;

Доц. д-р Шаји Садисиван – Универзитет Хидеабад, Индија;

Доц. д-р Жарко Кулибрк – Факултет за безбедност и самозаштита,
Бања Лука, БиХ;

Доц. д-р Бекир Чинар – Епока Универзитет, Тирана, Албанија;

М-р Наташа Ловриќ – Европски Институт за шуми, Загреб, Хрватска.

Организационен одбор/Organizational Committee:

Доц. д-р Слободан Шајноски – претседател;

Асс. м-р Милена Паговска – секретар;

Проф. д-р Крсте Дејаноски;

Проф. д-р Стојан Славески;

Проф. д-р Љупчо Стојчески;

Доц. д-р Викторија Кафеџиска;

Доц. д-р Билјана Годорова;

Доц. м-р Маја Димовска;

Асс. м-р Верица Неделковска;

Асс. м-р Ирена Скрческа;

Асс. м-р Слободан Филиповски

Превод и техничка обработка/Translation and technical processing:

М-р Милена Паговска

Дизајн на лого / Logo design:

М-р Марија Ветероска

Графичка илустрација/Graphic illustration:

Доц. м-р Гордана Вреноцска

Печату/Printing:

АБЦ принт – Скопје

Тираж/Circulation:

120

СОДРЖИНА

Доц. д-р Зоран КОЛЕВ

**ОПШТИНСКИТЕ ОБВРЗНИЦИ КАКО РЕШЕНИЕ НА ЕДЕН ОД
ПРОБЛЕМИТЕ НА ЛОКАЛНАТА ДЕМОКРАТИЈА 1**

PhD Candidate Nuhi SELA

**DYNAMICS OF PRODUCTION FOR THE ENTERPRISES WITH PRIVATE
OWNERSHIP: CASE STUDY 15**

М-р Емануела ЕСМЕРОВА

СТРАТЕГИСКИ МЕНАџМЕНТ , МОДЕЛИ, ПЛАНОВИ И СТРАТЕГИИ 29

Проф. д-р Лидија НАУМОВСКА, М-р Верица НЕДЕЛКОВСКА

ИНКЛУЗИВНОСТ НА ИНВАЛИДИТЕ ВО МАКЕДОНСКИТЕ КОМПАНИИ 45

М-р Јасмина МИШОСКА

ОХРАБРУВАЊЕ НА ПРЕТПРИЕМАЧКИОТ ДУХ ЗА КАРИЕРЕН РАЗВОЈ ...63

Доц. д-р Елизабета СТАМЕВСКА

**ПРИМЕНАТА НА ДОБРО КОРПОРАТИВНО УПРАВУВАЊЕ –
НЕОПХОДНОСТ ЗА ОДРЖЛИВ ЕКОНОМСКИ РАСТ НА КОМПАНИИТЕ.. 73**

М-р Емилија МИТЕВА - КАЦАРСКИ, М-р Костадинка ЧАБУЛЕБА

**ЕКОНОМИЈА БАЗИРАНА НА ЗНАЕЊЕ - ГЛОБАЛНИ ТРЕНДОВИ И
ИМПЛИКАЦИИ86**

M.Sc. Mitko VELJUSLIEV, M.Sc. Aleksandar NACEV, Kire NIKOLOVSKI

MANAGEMENT - SCIENCE AND SKILL..... 97

Елизабета ТРАЈАНОВСКА СРБИНОСКА

ИНТЕРНЕТ ПАРИ – БЕЗБЕДНОСТ ПРОЦЕНКА И ИНОВАЦИИ 106

Проф. д-р Маријан СТЕВАНОВСКИ

**ВЛИЈАНИЕТО НА РЕВЕРЗИБИЛНИ ЕФЕКТИ НА ФИНАНСИСКАТА КРИЗА
И ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ВРЗ ОПШТЕСТВЕНИОТ РАЗВОЈ..... 119**

Д-р Лазар ЃУРОВ, М-р Кемо ЃОЗО, Стефан ПЕЈОВСКИ

**ВЛИЈАНИЕТО НА ЕМОЦИОНАЛНАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА ВРЗ
ОСТВАРУВАЊЕТО НА УСПЕШНА КОМУНИКАЦИЈА НА ЛИДЕРИТЕ 133**

М-р Кемо ЃОЗО, Д-р Лазар ЃУРОВ, Филип АЛЕКСОВСКИ

**УЛОГАТА НА КОМУНИКАЦИСКИТЕ ВЕШТИНИ НА ЛИДЕРИТЕ ВО
УСПЕШНОТО РАБОТЕЊЕ СО ПОТЧИНЕТИТЕ И ПРЕТПОСТАВЕНИТЕ** 153

Проф. д-р Александра СТАНКОВСКА

**РАЗВОЈ НА ПАЗАР ЗА ФИНАНСИСКИ ДЕРИВАТИ – ПЛАТФОРМА ЗА
УПРАВУВАЊЕ СО ПАЗАРНИ РИЗИЦИ**..... 176

Проф. д-р Живко АНДРЕВСКИ

**ДЕСЕТ ТЕМИ ЗА ПРОМОЦИЈА НА НАУКАТА ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА** 198

Доц. д-р Лулзуме ЛУТВИУ КАДРИУ, М-р Беќим КАДРИУ

**МЕНАџЕРСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ КАКО СТРАТЕГИЈА ЗА ПРОМЕНИ ВО
УЧИЛИШТЕТО** 209

Проф. д-р Савица ДИМИТРИЕСКА, Проф. д-р Љиљана КОНЕСКА

ЗЕЛЕН МАРКЕТИНГ И ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ 224

Проф. д-р Савица ДИМИТРИЕСКА

НЕВРОМАРКЕТИНГ – ВРСКА ПОМЕЃУ НАУКАТА И БИЗНИСОТ 237

Assistant prof. Biljana PETREVSKA

ESTIMATING TOURISM CONTRIBUTION TO MACEDONIAN ECONOMY..248

М-р Тања КАУРИН

**КОНЦЕПТОТ НА ЛИКВИДНОСТА ВО БАНКАРСКАТА ТЕОРИЈА И
ПРАКТИКА**..... 261

М-р Биљана ТРАЈКОВСКА

ИНТЕРНЕТОТ ВО ФУНКЦИЈА НА ОПШТЕСТВЕНИОТ РАЗВОЈ..... 286

Бојан ШАЈНОСКИ

ОДЛУЧУВАЊЕТО И ИНТЕРЕСИТЕ 304

М-р Тане ДИМОВСКИ

**ИНТЕРВЈУТО КАКО ПРОЦЕС ОД МЕНАџМЕНТОТ НА ЧОВЕЧКИТЕ
РЕСУРСИ НА ОРГАНИЗАЦИЈА**..... 313

Д-р Ристо ФОТОВ, М-р Влатко ПАЧЕШКОСКИ

**НЕКОИ АСПЕКТИ ЗА ВЛИЈАНИЕТО НА ТЕХНОЛОШКИОТ НАПРЕДОК И
ИНОВАЦИИТЕ ВРЗ ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ**..... 323

Assistant prof. Vesna GEORGIEVA SVRTINOV, PhD Riste TEMJANOVSKI, Assistant prof. Janka DIMITROVA

GLOBALIZATION AND THE INCOME DISTRIBUTION BETWEEN THE COUNTRIES.....334

Assistant prof. Olivera GJORGIEVA - TRAJKOVSKA, Assistant prof. Janka DIMITROVA, Assistant prof. Aleksandar KOSTADINOVSKI

THE IMPLICATIONS OF GLOBAL FINANCIAL CRISIS ON DEVELOPING COUNTRIES-WITH SPECIAL REFERENCE TO MACEDONIA347

Д-р Ирина АНДРЕЕСКА

ЕКОНОМСКА НЕЕДНАКВОСТ КАКО ПРОИЗВОД НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА367

Д-р Александар КОСТАДИНОВСКИ, Д-р Olivera ЃОРГИЕВА ТРАЈКОВСКА, М-р Благица КОЛЕВА

ФАКТОРИТЕ НА ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ПЕРФОРМАНСИТЕ НА ЗДРАВСТВЕНАТА РАБОТНА СИЛА.....377

М-р Драгана ЛАЗАРЕВСКА

НЕВРАБОТЕНОСТА ПРИЧИНИТЕЛ ЗА ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА СИРОМАШТИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....390

М-р Тања КРСТЕВА

КОМПОНЕНТИ НА МОДЕРНИОТ МАРКЕТИНГ ИНФОРМАЦИОНЕН СИСТЕМ409

М-р Тања КРСТЕВА, М-р Елена КОНЕСКА-ИЛИУ

АСПЕКТИ НА ИНФОРМАЦИОНИОТ СИСТЕМ ЗА ПЛАНИРАЊЕ (ЕРП)...420

М-р Елена ПАГОВСКА, М-р Милена ПАГОВСКА

ФИНАНСИРАЊЕ НА КАПИТАЛНИТЕ ИНВЕСТИЦИИ ВО ОПШТИНИТЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ПРЕКУ ЈПП.....431

М.Sc. Milena PAGOVSKA

CONSUMER ETHNOCENTRISM AMONG MACEDONIAN CONSUMERS AND ITS EFFECTS ON THE PURCHASE DECISION447

М.Sc. Daniela KOTESKA LOZANOSKA, М.Sc. Goran SHIBAKOVSKI

HUMAN RESOURCES AND ECONOMIC DEVELOPMENT464

М-р Анита СКРЧЕСКА

**ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА СМЕТКОВОДСТВОТО НА МЕНАЏМЕНТОТ ПРИ
УТВРДУВАЊЕТО НА ИНТЕРНИТЕ ЦЕНИ ВО МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ
ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО УСЛОВИ НА ЕКОНОМСКА КРИЗА.....477**

М-р Верица НЕДЕЛКОВСКА, М-р Елена НАУМОВСКА

**ГРАДЕЊЕ БИЗНИС СТРАТЕГИИ СО ПРИМЕНА НА АНАЛИТИЧКА И
КРЕАТИВНА СПОСОБНОСТ.....490**

М-р Шкодране ДАРДИШТА, М-р Верица НАЈДОВСКА

**ПЕРСПЕКТИВА И ПРОГНОЗИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА КВАЛИТЕТОТ НА
РАБОТАТА НА ЈАВНАТА УСТАНОВА ВО КОМПЛЕКСОТ НА
ЗДРАВСТВЕНИОТ СЕКТОР504**

Доц. д-р Александра АНДРЕСКА САРЕВСКА, М-р Верица НАЈДОВСКА

КОРИСТ И БАРИЕРИ ПРИ СПРОВЕДУВАЊЕ НА ONLINE БИЗНИС.....512

Проф. д-р Алекса СТАМЕНКОВСКИ

УЛОГАТА НА МАРКЕТИНГОТ ВО ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ.....520

Д-р Весна ГРОЗДАНОВСКА

ИНДУСТРИСКИОТ МЕНАЏМЕНТ И ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ.....530

М-р Мирослав МИТРОВСКИ

**МЕЃУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИСКИ ТЕКОВИ И ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....540**

Д-р Иван ИГЃАТОВ

**ВАЖНОСТА НА СОЦИЈАЛНАТА РЕВИЗИЈА КАКО АЛАТКА ЗА
ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА ОТЧЕТНОСТА И ТРАНСПАРЕНТНОСТА ВО
РАБОТЕЊЕТО.....553**

Деан КОЦЕВСКИ, Д-р Иван ИГЃАТОВ

**ВАЖНОСТА НА СТРАТЕШКИОТ ПРИСТАП ПРИ ИМПЛЕМЕНТИРАЊЕ
НА СИСТЕМ ЗА МЕНАЏИРАЊЕ НА ДОКУМЕНТИ ЗА ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА
ЕФЕКТИВНОСТА НА РЕВИЗОРСКИТЕ АКТИВНОСТИ567**

PhD Ljubo PEJANOVIC

**COORDINATED PREVENTION AND SUPPRESSION CRIME IN MACEDONIA
AND REPUBLIC OF SERBIA.....582**

Доц. д-р Билјана ТОДОРОВА

ПРАВО НА СТРАНЦИТЕ ДА СТАПУВААТ ВО РАБОТНИ ОДНОСИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....593

Марија СРБИНОВСКА

ПРЕТРЕС.....610

Доц. д-р Рабије МУРАТИ

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ДЕМОКРАТИЗАЦИЈАТА НА ОБРАЗОВАНИЕТО.....619

Докторант Фатон ШАБАНИ

ИСКЛУЧОЦИТЕ ОД ПАТЕНТНА ЗАШТИТА СПОРЕД ЗАКОНОТ ЗА ИНДУСТРИСКА СОПСТВЕНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....632

М-р Валдета ЗАНУНИ-ИДРИЗИ, М-р Афрдита ИЛАЗИ-ХОЦА

ФОРМАТИВНОТО ОЦЕНУВАЊЕ ВО ФУНКЦИЈА НА ГРАДЕЊЕ НА ДОБРИ ОДНОСИ МЕЃУ УЧЕНИЦИТЕ И НАСТАВНИЦИТЕ И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ПОСТИГАЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ.....645

Проф. д-р Слободан ШАЈНОСКИ

ПРИВАТИЗАЦИЈАТА И АКЦИОНЕРСКАТА СОПСТВЕНОСТ.....660

Проф. д-р Живко АНДРЕВСКИ, Доц. д-р Билјана ТОДОРОВА

ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА ПРАВНАТА НАУКА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....671

Прод. д-р Виолета НИКОЛОВСКА

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНОСТА ВО НАУКАТА И ЛИНГВИСТИКАТА.....683

М-р Росана ЈАНЕВСКА

КАЗНЕНО – ПРАВНИ И МОРАЛНО – ЕТИЧКИ АСПЕКТИ НА КЛОНИРАЊЕТО.....696

Д-р Македонка РАДУЛОВИЌ

ИДНИНАТА НА НАУКАТА ЗА СЕМЕЈСТВОТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....714

Доц. д-р Ивица МАКСИМОВСКИ

ИНВЕСТИРАЊЕ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА.....732

М-р Марјан ГАБЕРОВ

ТРАНСНАЦИОНАЛЕН ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛИТЕТ.....750

Далина НАКЕВА-ПОТУРАК

**ПРАВНА РАМКА ЗА ФУНКЦИОНИРАЊЕ НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА
ВНАТРЕШНИ РАБОТИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА 765**

Александар КРСТЕВСКИ

ЕВРОПСКАТА УНИЈА КАКО СУБЈЕКТ НА МЕЃУНАРОДНОТО ПРАВО. 782,

Проф. д-р Владо ВАНКОВСКИ, Дијана АНГЕЛЕСКА

МОРАЛНА РЕЦЕСИЈА НА НАУКАТА-СТОМАТОЛОГИЈАТА ДЕНЕС 796

Доц. д-р Елизабета СТАМЕВСКА, Антониела СТАМЕВСКА

**АСПЕКТИ НА СИСТЕМОТ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ КВАЛИТЕТ ВО
ВИСОКОТО ОБРАЗОВАНИЕ 810**

Душко ПЕТРОВ

ГЛАСАЧКО ОДНЕСУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА..... 821

M.Sc. Afrodita NIKOLOVA

**A READER-RESPONSE DISCUSSION OF "ANGEL LEVINE" BY MALAMUD:
DOES READING REALLY CHANGE US FOR THE BETTER?..... 837**

Проф. д-р Драге ПЕТРЕСКИ, Проф. д-р Ненад ТАНЕСКИ, Проф. д-р Андреј ИЛИЕВ

ИСПОРАКИТЕ НА ОРУЖЈЕ НА ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ 858

М-р Александар НАЦЕВ, М-р Митко ВЕЉУСЛИЕВ

БЕЗБЕДНОСНИТЕ АСПЕКТИ НА РАЗВОЈОТ НА ОПШТЕСТВОТО..... 876

Проф. д-р Методија ДОЈЧИНОВСКИ

**ПРИМЕНА НА РАЗУЗНАВАЧКАТА ДЕЈНОСТ ПРИ СПРОВЕДУВАЊЕ НА
МИСИИТЕ НА ВОЕНИТЕ АТАШЕА 888**

Проф. д-р Андреј ИЛИЕВ, Проф. д-р Драге ПЕТРЕСКИ, М-р Драган ЃУРЧЕВСКИ,

Трајче ДЕНЧЕВСКИ

**ЕВОЛУТИВЕН РАЗВОЈ НА МИСИЈАТА ИСАФ НА НАТО И НЕЈЗИНИТЕ
ИДНИ ИМПЛИКАЦИИ ВРЗ ГЛОБАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ..... 906**

Доц. д-р Викторија КАФЕЦИСКА

**РАЗЛИКИТЕ МЕЃУ НАЦИОНАЛНОТО И МЕЃУНАРОДНОТО
ОПШТЕСТВО - ОРГАНИЗАЦИЈА НА МОКТА..... 932**

М-р Филимена ЛАЗАРЕВСКА

МЕНТАЛНОТО РАСТРОЈСТВО F22 КАКО ГЛАВЕН ИНДИКАТОР ЗА ПРИЧИНСКО ПОСЛЕДИЧНА ПОВРЗАНОСТ НА КРИМИНОГЕНОТО ОДНЕСУВАЊЕ.....944

М-р Стефанија АПРОТОВА

ВЛИЈАНИЕТО НА ЕТНИЧКАТА РАЗЛИЧНОСТ ВРЗ РАЗВОЈОТ НА ОПШТЕСТВОТО963

Проф. д-р Слободанка ТОДОРСКА-ЃУРЧЕВСКА

СТРУКТУРНИТЕ ЕЛЕМЕНТИ НА ЕМОЦИОНАЛНАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА975

Проф. д-р Стојан СЛАВЕСКИ

РЕФОРМИТЕ НА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА: ОД СЕГМЕНТИРАН ДО ИНТЕГРИРАН БЕЗБЕДНОСЕН СИСТЕМ?996

Фатмир ИБИШИ

КРИВИЧНОТО ДЕЛО "КРИУМЧАРЕЊЕ НА МИГРАНТИ" ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....1014

Д-р Фердинанд ОЦАКОВ, Проф. д-р Атанас КОЗАРЕВ, Мирјана МАНЕВСКА

УЛОГАТА НА БЕЗБЕДНОСНИТЕ СЛУЖБИ ВО СПРАВУВАЊЕТО СО ПСИХОЛОШКО-ПРОПАГАНДНИТЕ ДЕЈСТВА – КЛУЧЕН ФАКТОР ВО ОДБРАНАТА НА НАЦИОНАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ НА ДРЖАВАТА.....1029

Александар ТРАЈКОВСКИ

ИМПЛИКАЦИИТЕ НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА ВРЗ ПОДЕМОТ НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ ВО 21-ОТ ВЕК.....1047

Проф. д-р Душко СТОЈАНОВСКИ, М-р Саут САИТИ

ОДГОВОРНОСТ НА РАБОТНИЦИТЕ ЗА ПРИВАТНО ОБЕЗБЕДУВАЊЕ – СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ПРЕКРШОЧНАТА ОДГОВОРНОСТ1059

М.Sc. Jovica MIJALKOVIC, PhD Petar NAMICEV

СОВРЕМЕНАТА УРБАНИЗАЦИЈА И ВЛИЈАНИЕТО ВРЗ СОВРЕМЕНИОТ КОНЦЕПТ НА ГРАДОТ.....1076

Проф. д-р Петар НАМИЧЕВ

ВЛИЈАНИЕТО НА СОВРЕМЕНАТА УРБАНИЗАЦИЈА ВРЗ КОНЦЕПТОТ НА ЖИВЕАЛИШТАТА..... 1092

M.Sc. Valentina PAJAZITI, M.Sc. Mensur PAJAZITI

FASHION AND DESIGN AS THE CHALLENGE IN SCIENCE..... 1107

M-p Марина КОЦАРЕВА РАНИСАВЉЕВ

НАУКАТА И УМЕТНОСТА ВО ВИЗИЈАТА НА ПОСТМОДЕРНИТЕ ДИЗАЈНЕРИ 1116

Мимоза КЛЕКОВСКА, Цвета МАРТИНОВСКА

ХАРМОНИСКИТЕ ПРОПОРЦИИ КАКО БИТЕН ЕЛЕМЕНТ ВО ПРЕПОЗНАВАЊЕТО НА СТИЛСКИТЕ ОСОБЕНОСТИ КАЈ ФОРМИТЕ ОД ЦРКОВНОСЛОВЕНСКАТА АЗБУКА 1137

PhD Aleksandra STANKOVSKA, M.Sc. Jovica MIJALKOVIC

ARCHITECTURAL DESIGN AND REAL ESTATE VALUES 1153

M-p Стојанка МАНЕВА-ЧУПОСКА - ЈАНА

СЛОБОДАТА И ВИСТИНАТА КАКО ИДЕНТИТЕТИ ВО МОДАТА..... 1166

M-p Стојанка МАНЕВА-ЧУПОСКА - ЈАНА, Елена МАКАРОСКА

ВЛИЈАНИЕТО НА СОВРЕМЕНАТА УРБАНИЗАЦИЈА ВРЗ УМЕТНОСТА 1193

MA Gordana VRENCOSKA

THE PROSPECTS OF INCLUSIVE DESIGN IN THE MACEDONIAN CIVIL SOCIETY 1209

Цветлана ТАСЕВСКА, Марјана АНДРИЈЕСКА, Проф. д-р Ристо ХРИСТОВ

КРИПТОГРАФСКА ЗАШТИТА НА БАЗА НА ПОДАТОЦИ..... 1226

Катерина МИТКОВСКА-ТРЕНДОВА, Проф. д-р Росе СМИЛЕСКИ

РЕАЛНОСТА, ЕКСПЕРИМЕНТОТ И МАТЕМАТИЧКИОТ МОДЕЛ 1239

*PhD Biljana PERCHINKOVA, PhD Andrej CVETKOVSKI, PhD Irena PLETIKOSA
CVIJKJ*

SOLVING SYSTEMS OF NONLINEAR EQUATIONS BY DIMENSIONALITY AUGMENTATION..... 1251

Зорица КАЕВИЌ, Д-р Сашо ГЕЛЕВ, Проф. д-р Атанас КОЗАРЕВ

ФОРЕНЗИКА НА USB И СОМПАКТ FLASH МЕМОРИСКИ УРЕДИ..... 1264

M.Sc. Anis SEFIDANOSKI, PhD Biljana PERCHINKOVA

NEW MODEL OF ESUPPORT BASED ON MACHINE AUGMENTED INTELLIGENCE.....1285

M.Sc. Irena SKRCHESKA, M.Sc. Anis SEFIDANOSKI

CLOUD-BASED OPEN INNOVATION PLATFORM1293

Проф. д-р Ручме ТЕМЈАНОВСКИ, Доц. д-р Весна ГЕОРГИЕВА СВРТИНОВ

ИНФОРМАЦИОНАТА ТЕХНОЛОГИЈА И НАУКАТА: КАДЕ Е ГРАНИЦАТА И КАКО ДА ГИ РЕШАВАМЕ ЕДНОСТАВНИТЕ ЧОВЕЧКИ ПРОБЛЕМИ..1300

Доц. д-р Костадин ДУКОВСКИ

ФИНАНСИСКИ КРИМИНАЛИТЕТ.....1317

PhD Nenad TANESKI, PhD Tanja MILOSHEVSKA

THE CHANGING CONFLICT ENVIRONMENT1338

M.Sc. Dragan JOVANOV, M.Sc. Aleksandar DEJANOVSKI, M.Sc. Bojan MITROVSKI

MEASURES AND ACTIONS TO PROTECT THE ENVIRONMENT WHILE STARTING A BUSINESS IN THE URBAN ENVIRONMENT1359

Проф. д-р **Методија ДОЈЧИНОВСКИ** / *PhD Metodija DOJCHINOVSKI*

Military Academy “General Mihailo Apostolski” – Skopje, Macedonia

ПРИМЕНА НА РАЗУЗНАВАЧКАТА ДЕЈНОСТ ПРИ СПРОВЕДУВАЊЕ НА МИСИИТЕ НА ВОЕНИТЕ АТАШЕА

Апстракт: *Трудот ја детерминира улогата, местото, функциите, како и специфичностите на мисијата на воените аташеа во рамки на одбранбената дипломатија. Дипломатијата на почетокот на нејзиното појавување претставувала дејност на армиите во периодот на создавање на државите, но денес нејзиното разбирање е комплексно, бидејќи голем број на различни професии, експерти, нивоа во политиката, учествуваат во нејзиното остварување. Историскиот преглед на дипломатијата укажува на различните гледишта во различни периоди, заради што, меѓународната заедница сеиште нема заеднички став кон прашањето на одбранбената дипломатија и воените претставници (аташеа).*

Мисиите на воените аташеа се специфични по многу елементи, меѓу кои во денешно време особено актуелни се методологијата на работа, бројот на учесници, статусот и акредитирањето на лицата кои се упатуваат на вршење на овие задачи. Не помалку значајни за воените аташеа се и „црвените линии“ на нивните професионални активности, кои нејчесто се нејасни, недефинирани и „индивидуални“ во однос на вршењето на вака значајна дипломатска дејност. Разузнавачката дејност на воените аташеа, некогаш претставувала основа за упатување на мисија, денес таа официјално е минимизирана и веишто трансформирана во задачи на

координирање, соработка, размена на информации, протоколарни активности, унапредување на односите, едуцирање на персонал и слично.

Специфичностите во работата на воените аташеа, претставуваат предизвици за остварувањето на целите на мисијата. Особеностите при спроведувањето на мерките и активностите од делот на разузнавачката дејност укажуваат на извонредноста при оспособувањето и подготовките за упатување на задача. Големiot број алатки во работата (анализи, извештаи, проценки) создадени на база на користење на разузнавачки дисциплини, разузнавачки компоненти и специфични методи на работа, го обликуваат профилот на воен аташе.

Со ова трудот укажува на значењето и потребата од професионализација на претставниците на армиите, кои својата мисија ја остваруваат користејќи разузнавачки активности.

Клучни зборови: воено аташе, дипломатија, разузнавање, разузнавачка дејност, мерки и активности, разузнавачки дисциплини и компоненти.

Abstract: The paper determines the role, place, function, and specifics of the mission of the military attaché within the defense diplomacy. Diplomacy at the beginning of her appearance was an activity of the armies during the creation of the states, but today its understanding is complex because many different professions, experts and policy levels, participate in its realization. Historical overview of diplomacy suggests different views at different period, therefore, the international community has everything common position on defense diplomacy and military officials (attaches).

The missions of the military attaches at very specific elements , including nowadays very popular in the methodology of work, number of participants, and the accreditation status of persons who are directed to perform these tasks. No less important for military attachés are "red lines" of their professional activities, which are most frequently vague, undefined and " individual " with respect to the

performance of such a significant diplomatic activity. The intelligence activities of the military attaches, once constituted the basis for the reference mission, today it is officially minimized and skillfully transformed into tasks of coordination, cooperation, information exchange protocol activities, improving relationships, educate staff and the like.

The specific work of military attachés, pose challenges to achieving the objectives of the mission. The peculiarities in the implementation of measures and activities from the part of intelligence activity indicate excellence in training and preparation for the task reference. The large number of tools to work (analysis, reports, assessments) created based on the use of intelligence disciplines, intelligence components and specific methods of work, the shape profile military attaché.

This paper points out the importance and need for professionalization of the armed forces representatives that their mission is accomplished using intelligence activities.

Keywords: *military attaché, diplomacy, intelligence, intelligence activities, measures and activities, intelligence disciplines and components.*

Дипломатијата, воената дипломатија и улогата на воените аташеа

Откако постои човекот, постојат најразлични начини на примена на дипломатијата. Дејноста позната како дипломатија претставува специјализиран облик на комуникација, преговарање, претставување, кој што во современата пракса се поврзува со имплементирањето на надворешната и безбедносната политика на една земја во странска земја. Во обичниот жаргон, дипломатијата е синоним за дејствување во интерес на сопствената земја преку собирање информации со помош на методи и постапки блиски на безбедносно-разузнавачките служби. Дипломатијата на 20-от и 21-от век, создаде повеќе-димензионална слика за улогата, местото и задачите на дипломатите, особено воената дипломатија и воените аташеа.

Собирањето информации во процесот на преговарање, се трансформира во секојдневна обврска на посебно оспособен персонал во функција на остварување на политиката на одбраната. Дипломатијата во пракса се јавува како термин со комплексно значење, што укажува на фактот дека дефинирањето може да биде едноставно, обично, но и милтиплексно, повеќезначајно. Во современиот свет на остварување на повисоките цели на националната безбедност, дипломатијата може да претставува тактика, вештина или начин на справување со луѓе, проблеми, појави, настани. Во меѓународните релации, таа претставува метод, уметност, со која, се соочуваат народите, нациите, државите, врз основа на што се управуваат односите¹. Англискиот речник Оксфорд, терминот дипломатија, го дефинира како управување во меѓународните односи преку преговори, со специфичен начин прилагоден и раководен од страна амбасадори и пратеници². Ханс Моргентау, на пример, клучниот творец на реализмот, ја истакнува важноста на државите и моќта на меѓународниот систем. Политика меѓу народите е посветена на дипломатијата. Моргентау верува дека "општеството" допрва треба да биде создавано, со што значењето на дипломатијата е очигледно³. Различните толкувања во пракса, опфаќаат широка лепеза на фактори за спроведување на дипломатијата, како што се економијата, технологија, ниско-буџетските социјални аспекти, па дури и процесите на уверување, развој на менталитетот, психологијата на клучни фигури, однесувањето на бирократските структури и процесите на спроведување на културни влијанија. покрај наведените, меѓународните односи отвараат истражувања за нови врски во дипломатијата поврзани со надворешната политика, кои

¹ John W. Young, „Twentieth-Century Diplomacy“, A Case Study of British Practice, 2008, University of Nottingham, Cambridge

² Burke adapted the word from the French diplomatie, but even this was only used from 1791 according to Paul Robert, Dictionnaire alphanbetique et analogique de la langue francaise (Paris: Societe du Nouveau Littré, 1968).

³ Hans J. Morgenthau, Politics among Nations (New York: Alfred Knopf, 1967), 548.

припаѓаат на областите како што се безбедноста, одбраната, пропагандата, разузнавањето и други⁴.

Спроведувањето на разузнавачките дејности во рамнки на дипломатијата, е стара колку и историјата, кога меѓу пламињата имало договарање за односите, безбедноста, набљудувањето и известувањето. Како активност и алатка за развој и имплементација на државните политики во севкупните односи со други земји и субјекти, вклучувајќи ги воените односи, дипломатијата претставува политичка компонента на разузнавањето. Старата изрека дека дипломатијата е очите и ушите на владетелот, се уште е актуелна, но сега во рамки на функционирањето на модерните држави и општества⁵. Во научните кругови, дипломатијата (претставувањето, преговарањето, согледувањето на состојбите) претставува основа за водење на надворешната безбедносна политика и остварување на меѓународните односи.

Спроведувањето на дипломатските активности, значи остварување кампањи, некогаш „за“, некогаш „против“, меѓународните настани, појави, коалиции, закани, условувања и слично. Заканите од тероризам отворија ново поглавје во меѓународните односи. Дипломатијата стана темел на стратегијата, што доведе до остварување на меѓународниот мир и безбедност⁶. Таа е повеќе од дијалог, повеќе од преговори, таа претставува конекција кон сите можни и достапни надворешни политички инструменти. Поврзана е со воените заедници на билатерално, регионално и меѓународно рамниште, со што се потврдува поврзаноста со воените прашања и

⁴ A good overview of the field is Patrick Finney, ed., *Palgrave Advances in International History* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005), although this only touches on diplomatic method in the essay by Thomas Otte, 'Diplomacy and Decision making', 46-7. Also helpful is David Reynolds, 'International History, the Cultural Turn and the Diplomatic Twitch', *Cultural and Social History*, vol. 3 (2006), 75-91.

⁵ Milan Karagaca, „*Diplomatija i vojna diplomatija*“, Zbornik predavanja IX skole reforme sektora bezbednosti, Beograd, 2007

⁶ Одри Курт Кронин, Џејмс М. Лудс, „*Напад на тероризмот-елементи на грандиозна стратегија*“, Нампрес, Скопје, 2009

безбедноста. Дипломатијата се применува во меѓународните односи на различни нивоа и самостојно, но може да се користи и во комбинација со други средства и методи. Често пати во остварувањето на ралациите во меѓународните односи, тешко е да се најде вистинското средство за коминикација. Во таков случај, општењето на меѓународен план се врши со комбинирани начини и средства, меѓу кои: дипломатијата, јавното мислење и меѓународната пропаганда, економските средства и пропаганда и воените средства⁷. Според тоа, дипломатијата претставува уметност на создавање и освојување релации без присуство на конфликти⁸.

Зборот "дипломатија" потекнува од грчкиот збор диплома (документ), претставувал овластување за одредена личност-претставник на државата, да врши задачи во друга држава или пошироко. Според пропишаните активности на претставникот, меѓународно-унифицирано име за вршење на таа должност на носителот на дипломата, било „дипломат“, а дејноста поврзана со неговите задачи и активности, го добила името „дипломатија“⁹. Во меѓународните односи различно се дефинира терминот дипломатија, едни автори сметаат дека дипломатијата е уметност и пракса на водење на преговори во врска со заеднички прашања битни за државите, нациите, етничките групи, регионите, а се однесуваат на мирот, културата, економијата, воените и други прашања, додека други сметаат дека дипломатијата претсатвува наука со определени задачи, методи, правила и норми.

Разузнавачката дејност на дипломатијата во пракса

Дипломатијата претставува област на меѓународните надворешни односи и средство за спроведување интереси со користење дипломатски, политички, безбедносни и разузнавачки активности, од официјално

⁷ Марина Митревска, *Превентивна дипломатија*, Филозофски факултет, Скопје, 2010

⁸ Види повеќе, *Enciklopedija, Britannica*, Топер, МПМ, Скопје, 2005

⁹ Виктор Габер „*За македонската дипломатија*“, Скопје, 2002

номинирани лица. Разузнавачката дејност во дипломатската пракса е регулирана на различен начин, најчесто од општо прифатените принципи на меѓународните односи, со што се создава основата на дипломатското право. Основниот универзален документ којшто ги содржи принципите на дипломатската дејност е Уставот на ООН. Секоја држава има специјализиран апарат со систем од органи за надворешни односи, како што се: дипломатските, трговските и претставништва во меѓународните организации, во спроведување на надворешната политика и дипломатија. Во овој сегмент се вклучуваат голем број елементи од Системот за националната безбедност, како што се: Парламентот на државата, Претседателот на државата, Министерството за надворешни работи и други државни органи. Во дипломатскиот речник на Душан Бојчев, се вели дека дипломатијата е средство за водење на државните работи од областа на надворешната политика по пат на официјални односи со други држави и меѓународни организации. Во тој контекст, се наведуваат пошироки гледишта на материјата која се однесува на обликот и содржината на односите меѓу државите, низ службени контакти; регулирањето на меѓусебните проблеми и интереси; склучувањето взаемно прифатливи договори; водење преговори и посредување со други држави; решавање меѓународни конфликти; учество во изнаоѓање компромиси и прифатливи решенија; остварување меѓународна соработка и слично¹⁰.

Заканите во четвртата генерација на војни, претставуваат предизвици на времето, кои трагаат по нови и софистицирани форми на спротивставување. Системите за безбедност и одбрана со сите нивни специфичности, овозможува следење на можните индикатори на загрозување на националната безбедност на државите и безбедноста на колективните системи. Воената дипломатија стана еден од пристапите кон сеопфатна примена на насоките на меѓународната заедница за борба против тероризмот,

¹⁰ Душан Бојчев, „Дипломатски речник“, ТИВ-ТОП, Скопје, 1988

организираниот криминал, спротивставувае на оружјето за масовно уништување и останатите закани за меѓународниот мир и безбедност.

Воената дипломатија претставува збир на мерки и активности, со цел спроведување на специфични релации во меѓународните односи. Специфичноста во делувањето на воената дипломатија се однесува на барањата за посебни начини, методи, средства и сили во делот на планирањето и спроведувањето на воено-дипломатските активности. Воената дипломатија ги користи методите на јавната дипломатија, користејќи теоретски, спознаен и практичен пристап за утврдување на мултилатералните односи и врски. Но, развојот на воената дипломатија во поновата историја, детерминира барања за воспоставување на сопствени методи за спроведување специфични задачи во делот на оспособувањето на силите и средствата (персоналот), интензивирајќи го изборот, школувањето, специјализацијата и подготовките за практично спроведување на воената дипломатија. Воената дипломатија има се уште недефиниран статус во однос на разузнавачката дејност, особено кај земјите кои се придружија на колективните безбедносни системи последните две децении, од причини што се проценува дека специфичното ангажирање на воената дипломатија остварувана е врз потребите за поедини настани, случаеви за остварување на интереси и цели, демонстрирање на одбранбени политики и слично.

Разузнавачката дејност во вршење на дипломатската пракса, не завлезе посериозно во создавање на разузнавачка теорија и пракса со посебна примена во вршењето на делокругот на воената дипломатија. Причините за тоа се различни, но пред се, интердисциплинарниот пристап кон воените науки и воени дисциплини, како и стеснетите подрачја на интерес кои се однесуваат на воените области, а кои што со користење на основните содржини на современото разузнавање, може да се оствари

оперативниот интерес и цел¹¹. Проблемот на спроведувањето на дипломатската пракса, иницира воспоставување на дипломатски школи, наставно-образовни програми и предмети за развој и школување на персоналот во делот на воената дипломатија¹². За потребите на спроведување на поставените задачи, воената дипломатија ги користи методите на сродните науки пред се јавната дипломатија, разузнавачките и воено разузнавачките служби и други дисциплини (методи на објективната стварност)¹³, како поттик за детерминирање на сопствени мерки, активности и постапки при вршењето на разузнавачката дејност на воената дипломатија во пракса. Разузнавањето во дипломатската пракса претставува специфична форма на дејствување, применувајќи ги не само методите на современата разузнавачка дејност, туку и животните методи, искуства и работните навики стекнати во професионалната кариера. Составен дел од успешноста во спроведувањето на воената дипломатија во пракса, претставува и физичката подготвеност и интелигенцијата на персоналот, што претставува способност за подобро снаоѓање во новите средини¹⁴. Методите на разузнавачката дејност во дипломатската пракса се базираат низ спроведување на три фази: со набљудување, споредување и закључување. Во првата фаза се воочуваат, утврдуваат, фиксираат настаните, појавите, информациите, предметите од интерес за разузнавачката дејност. Во втората фаза се врши утврдување на фактичката состојба и објаснување на карактеристиките на предметот на оперативно истражување. Низ фазата на закључување се определуваат

¹¹ Милан Зечевиќ, „Воена дипломатија“, Белград, 1990

¹² Со реакредитацијата на студиската програма на втор циклус на студии, во 2013/14 година во Воената академија „Генерал Михаило Апостолски“ Скопје, се изучува предметот „Воена дипломатија и културни разлики“.

¹³ Методи на воената дипломатија во пракса се: интуициски метод, искуствен метод, метод на научно сознание, дијалектички метод, историско-материјалистички, Милан Зечевиќ, „Воена дипломатија“, Белград, 1990

¹⁴ Интелигенцијата претставува способност за користење на искуството во одредени ситуации, увидување на проблемите, прилагодување кон сигурна и одредена цел, моќ за самокритика, правилно поставување на проблеми, барања решенија, проверување на истите, донесување на адекватни и логички закључоци. Божидар Костиќ, „Судска психијатрија, Ниш, 1977

ставотите, наодите, мислењата и предлозите за истражуваната цел. Низ тројноста на процесот на функционирање, се потврдува пристапот кон успешно решавање на било кој проблем, кој е прифатлив за разузнавачко-дипломатската пракса. Наведениот процес на користење на научни принципи и норми за воената дипломатија е значаен и во однос на собирањето податоци и информации со кои се партиципира кон остварувањето на националната безбедност.

Покрај користењето на методите за потребите на дипломатијата во пракса, специјализираните органи (воено аташе, воено-дипломатска агенура, разузнавачка служба, контраразузнавачки персонал, национална разузнавачка келија и други) користат и дипломатски и воено-дипломатски средства во вршење на разузнавачките активности. Со дел од нив се врши собирање на податоци, информации, разузнавачки информации и друг оперативен материјал значаен за поставеноста и функционирањето на мисијата. Како такви можат да се набројат користењето на фото апарати, камери, прислушни средства, комуникациско-информатички уреди и техника, минијатурни средства за прислушување и снимање, радио станици, средства за ноќно извидување, снимање, сликање, вградени електронски уреди за емитување сигнали, користење специјализирани автомобили и автомобилски технички средства, уреди за уфрлување во радио мрежите на државните органи, прилагодени технички средства и уреди, користење на импровизирани средства и многу други.

Разузнавачката дејност и можности на современата воена дипломатија, се чини е резервирана за современите демократски системи, високо развиените земји и земјите со традиција во делот на дипломатијата, кои покрај задачи од протоколарна и стучно-функционална природа, спроведуваат и задачи од разузнавачка природа, претставувајќи ги

сопствените разузнавачки органи и служби¹⁵. Негативните искуства во разузнавачката дејност на воено-дипломатската пракса укажуваат дека околу 90% од податоците и информациите се собираат на легален начин, со користење на ОСИНТ¹⁶, додека минимален процент од 10% се собираат со користењето на други разузнавачки методи и средства¹⁷.

Собирањето на информации во пракса, воената дипломатија го врши низ остварување на различни форми на соработка и унапредување на пријателските односи:

- Соработка во областа на одбраната, низ контакти со министерствата за одбрана и генералштабовите,
- Контакти со НАТО структурите и регионалните организации и иницијативи,
- Подготовка и потпишување договори за соработка во делот на одбраната, меѓудржавни договори и протоколи за воено-техничка и воено-економска соработка, заштита и размена на информации, школување, обука и слично,
- Подготовка и потпишување планови за билатерална воена соработка,
- Вежби и учество во мисии,
- Размена на искуства по разни прашања од делот на одбраната,
- Помош во реформите на системот на одбрана,
- Договарање посета на делегации и работни групи,
- Разни иницијативи од делот на одбраната,
- Редовни контакти со министрите за одбрана, началниците на Генералштабовите, како и со други авторитети.

Во дел од разузнавачките активности, покрај користење на „контакт методи“, дипломатијата во пракса спроведува класични разузнавачки,

¹⁵ Трајан Гоцевски, „*Osnovi na sistemot na Nacionalnata odbrana*“, Kumanovo, 2002

¹⁶ Open Source Intelligence - Разузнавање од отворени извори

¹⁷ Милан Зечевиќ, „*Воена дипломатија*“, Белград, 1990

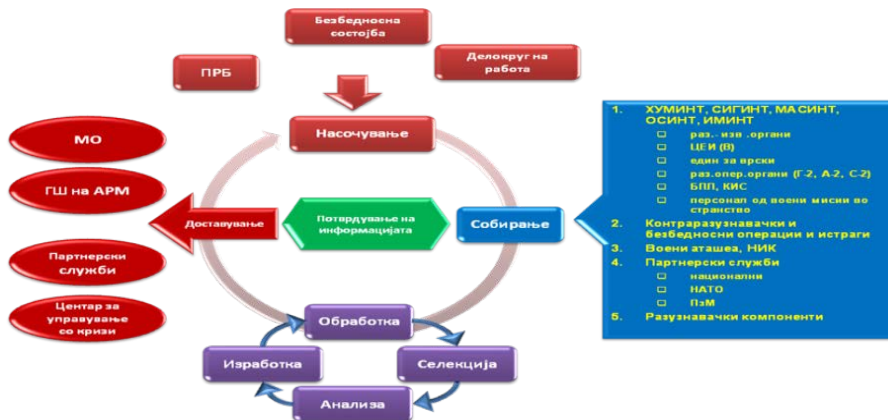
контраразузнавачки и безбедносни мерки и активности, со цел поддршка на разузнавачката дејност во интерес на сопствената земја.

Специфичности на разузнавачката дејност на воените аташеа

Мерките и активностите во надлежност на разузнавачките служби, во дипломатските праски најчесто ги спроведуваат воените (безбедносни) аташеа. Старото правило според кое „музичар се создава со музицирање“, јасно укажува дека дипломатските разузнавачи (воените аташеа) се создаваат со квалитетен избор, школување, практично дејствување, покажан придонес и искуство во примена на разузнавањето и резултатите во кариерата. Периодот во кој што номинираните воените аташеа градат кариера е периодот во којимале можност да бидат вклучени во примената на некоја од разузнавачките содржини како што се разузнавачките дисциплини, разузнавачките компоненти, разузнавачкиот циклус, националната разузнавачка келија, започнувајќи од почетните позиции. Се проценува дека најголем дел организациони елементи на воената дипломатија вршат задачи во делот на собирањето информации (разузнавачка дејност) низ различни форми и методи на ангажирање. Разузнавачката дејност во воената дипломатија настанува од повеќе феноменолошки и етиолошки аспекти, но пред се од цели на државната политика, националните и одбранбените интереси. Со развојот на системите, државите градат сопствени модели на разузнавачка дејност спроведувајќи ја надворешната одбранбена политика. Основа за спроведување на разузнавачката дејност во воената дипломатија е потребата за информацијата. Информацијата¹⁸, претставува основа за следење на настаните, случувањата, изготвување анализи и проценки, воспоставување соработка и координација, спроведување преговори и

¹⁸ Информацијата е необработан податок на било какво опишување на состојби, појави, настани, предмети, искористен за разузнавачки цели. Методија Дојчиновски „Современо воено разузнавање“, Скопје 2009

решавање на проблеми на меѓународен план. Таа се дефинира како вест, известување, соопштување, писмен или усмен извештај, кој има природа на новост¹⁹.

Приказ 1. Местото и улогата на воените аташеа во Разузнавачкиот циклус

Во спроведувањето на разузнавачката дејност на воената дипломатија, низ насочување, собирање информации, обработка, анализа и доставување на информциите (Приказ 1 - Разузнавачки циклус)²⁰, значајна улога имаат воено разузнавачките служби, чии цели се разузнавачките и субверзивните дејности. Во рамки на разузнавачките дејности, воената дипломатија, преку воените претставници (аташеа, разузнавачи, оперативци, шпиони, други службени лица и извори на информации) применува некои од разузнавачките дисциплини (ХУМИНТ, СИГИНТ, МАСИНТ, ОСИНТ,

¹⁹ Владимир Водинелиќ, „Криминалистика - Откривање и докажување“, Скопје 1985

²⁰ Спроведување на разузнавачкиот циклус претставува процес во кој информацијата се обработува во рамки на разузнавачко-безбедносните процедури определени во системот на функционирање на еден сегмент или како целина во разузнавачката служба. Во овој процес информацијата е искористена за потребите на разузнавањето. Методија Дојчиновски „Современо воено разузнавање“, Скопје 2009

ИМИНТ и други)²¹, разузнавачките компоненти²², контраразузнавачките²³ и безбедносните операции²⁴.

Специфичноста на дипломатската пракса во делот разузнавачката дејност е во примената на дозволените и недозволените методи на работа. Легалната разузнавачка дејност во дипломатијата, дозволена е согласно Виенската конвенција и меѓународното право²⁵. Легалните форми претставуваат збир на активности од разузнавачки карактер, кои даваат придонес во разоткривањето на заканите, загрозувањата и останатите цели на оперативен интерес. Воено-дипломатското претставништво во странство и неговиот персонал, претставува седиштето на разузнавачката дејност и институција за развивање на пријателски односи од интерес за двете земји. Легалната дејност военото аташе може да ја применува преку: застапување

²¹ ХУМИНТ, human intelligence (разузнавање од човечки извори); СИГИНТ, signal intelligence (разузнавање со емитување или прием на сигнали); МАСИНТ, measuring and signing intelligence (разузнавање со мерење и обележување); ОСИНТ, open source intelligence (разузнавање од отворени извори); ИМИНТ, imagery and mapping intelligence (разузнавање со помош на слики, снимање, цртање карти).

²² The Best Maps - Разузнавање за биографијата, економијата, науката и технологијата, транспортот и телекомуникациите, географијата, армијата, политиката, социјалните работи

²³ Анализа, проценување, истражување и обработка на информации, оперативен разговор, пласирање информации и дезинформации, контраразузнавачка заштита, следење на врските, тајна контрола на телефон, писма и поштенски пратки, тајно фото и видео документирање, таен преглед, претрес и набљудување и други оперативни мерки и активности

²⁴ Информатичка, персонална, административна, физичка, индустриска безбедност

²⁵ Виенската конвенција од 1961 година (член 3), прецизно ги дефинира задачите во делот на претставувањето, заштитата, преговарањето, известувањето со дозволени средства и унапредувањето на односите и преговорите. Воената дипломатија во најголем дел ја вршат воено-дипломатските претставници, во наречени „воени аташеа“ (аташеа за одбрана), но и останатите претставници на одбраната, па дури и цели организациски единици во составот на министерствата за одбрана и армиите. Воено аташе (ВА) или аташе за одбрана (АО) е член на вооружените сили кој работи во амбасада како претставник на одбранбените сили на својата земја во странство и во тоа својство ужива дипломатски статус и имунитет. Военот аташе е генерички збор кој го опфаќа персоналот од сите родови на вооружените служби, и покрај тоа што некои поголеми земји може да назначат аташе кое ќе ја претставува служба на еден род, како што е аташе за воздушните сили или морнарицата. Военото аташе обично е одговорно за аспекти на воените и одбранбените билатерални односи. Некои земји исто така распоредуваат аташеа кои ќе работат на други безбедносни прашања, како што се миграциони или полициски и правни работи. Членовите на вооружените сили на земјата може исто така да служат како дел од воената мисија на некоја регионална организација, како што е НАТО, ЕУ или ООН. По својата природа ваквите задолженија се главно мултилатерални, додека пак системот на военото аташе се концентрира на билатералните односи помеѓу воените сили.

на воените и безбедносните интереси на својата земја; застапување и поврзување на носителите на одбранбената политика на двете држави; поддржување на безбедносната политика на својата држава и создавање соработка која е во состојба да работи дури и за време на немири или намалени билатерални односи; делување како воен и/или безбедносен советник на амбасадорот и персоналот на амбасадата; следење на состојбите во земјата домаќин кои се однесуваат на безбедноста и испраќање редовни извештаи до институциите на својата земја; согледување и координација со активностите во областа на военото достигнување, одбранбената дипломатија и безбедносната соработка, како во билатералните размени така и преку мултилатералните програми; промоција на одбранбените достигнувања, особено во делот на воената индустријата на својата земја; учествување во менаџирање на реакции при вонредни состојби и давање напори за помош во случај на кризи. Воените аташеа често користат методи и средства од делокругот на Воено-разузнавачката служба, кои се однесуваат на: следење и анализирање на публикации и друг истражувачки материјал; следење и анализирање на содржини на електронските медиуми и средствата за јавно информирање; остварување контакти со претставници на дипломатско-конзуларните претставништва во упатената земја; размена на информации и сознанија со сродни и партнерски служби; користење на други извори и начини на собирање на податоци и информации. За успешно спроведување на разузнавачката дејност во вршење на дипломатска пракса, военото аташе треба да исполни одредени критериуми и да биде соодветно едуциран и оспособен. Во однос на обуката главни аспекти во подготовките за вршење на овој вид мисии се стручното оспособување за користењето на локалниот јазик; обуката за олеснето совладување на функциите на работното место и детално запознавање со одбранбената и безбедносната политика, разузнавачките активности, протоколарните процедури,

вооружените сили на земјата, начините за контрола на оружјето, комуникациско-информатичката обука, меѓународното право и друго.

Илегалната разузнавачка дејност претставува тајно преземање мерки и активности и истата е недозволена согласно меѓународните правни норми и законите на државите домаќини. Основен облик на илегалната дејност е шпионажата, која во најголем дел од државите во светот е санкционирана во националните законодавства. Интерес на шпионажата се информациите степенувани со највисоките нивоа на класификација (државна тајна, строго доверливо и други), кои се однесуваат на политиката на национална безбедност (одбранбената, безбедносната, економската, социјалната, образовната, еколошката, критичната инфраструктура и други).

Заклучни согледувања

Меѓународните односи во 21-от век се одликуваат со засилени дипломатски активности во однос на остварување на меѓународната политика и цели водени меѓународните владини и невладини организации. Воените мисии на глобално рамниште заземаат значајна улога во градењето на мирот и безбедноста низ остварување на безбедносно-дипломатски активности. Јавната (општа) дипломатија и колективните безбедносни системи, работат на изнаоѓањето на најсоодветни решенија за ангажирање на специјализираните типови дипломатија (безбедносна, политичка, одбранбена, економска, индустриска, културна и сдруги). Безбедносно-разузнавачките заедници широм светот го грдат темелот на воената дипломатија. Иако се уште не дефинирана, разузнавачката дејност во дипломатската пракса овозможува брзо и правилно ориентирање и поддршка на дипломатскиот напор на меѓународно рамниште. Воената дипломатија се занимава со војската и воените фактори, тесно-специјализирана за воените прашања и односите меѓу државите и субјектите во меѓународната заедница. Можностите на воените аташеа и нивното дејствување во разузнавачки цели,

зависат од националните интереси, можности, потреби и капацитети. Слабењето на моќта на разузнавачката дејност на воените аташеа, произлегува од фактот што методологијата на примената на дипломатијата во пракса добива нови предизвици, пронаоѓа нови содржини на преговарање во конфликтните и постконфликтните општества и променливо влијае врз остварување на надворешната политика, со што разузнавачките елементи го губат влијанието врз донесувањето на одлуките. Разузнавачката поддршка на воено-дипломатските мисии, мора да оди во чекор со трендот на разузнавачко безбедносните достигнувања и предизвици во делот на организираното спроведување на специјализирана едукација, градење на персоналот низ кариерата, реализирање на содржини за размена на искуства, опремување на разузнавачко безбедносните системи, отварање нови наставно-образовни процеси и слично. Со натамошниот развој на разузнавачката дејност во процесот на дипломатско практикување, поуспешно ќе се следат глобализациските промени, закани, загрозувања и предизвици, а со тоа ќе се успее во успешната превенција, раното предупредување и современ пристап кон водењето на меѓународната политика и градењето на меѓународните односи.

Литература

1. John W. Young, „*Twentieth-Century Diplomacy*“, A Case Study of British Practice, 2008, University of Nottingham, Cambridge
2. Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations* (New York: Alfred Knopf, 1967), 548.
3. A good overview of the field is Patrick Finney, ed., *Palgrave Advances in International History* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005), although this only touches on diplomatic method in the essay by Thomas Otte, ‘Diplomacy and Decision making’,. Also helpful is David Reynolds,

- „*International History, the Cultural Turn and the Diplomatic Twitch*“, „*Cultural and Social History*“, vol. 3 (2006), 75-91.
4. Milan Karagaca, „*Diplomatija i vojna diplomatija*“, Zbornik predavanja IX skole reforme sektora bezbednosti, Beograd, 2007
 5. Одри Курт Кронин, Џејмс М. Лудс, „*Напад на тероризмот- елементи на грандиозна стратегија*“, Нампрес, Скопје, 2009
 6. Марина Митревска, „*Превентивна дипломатија*“, Филозофски факултет, Скопје, 2010
 7. Види повеќе, „*Enciklopedija, Britannica*“, Топер, МПМ, Скопје, 2005
 8. Виктор Габер, „*За македонската дипломатија*“, Скопје, 2002
 9. Википедија, Види: www.wikipedia.org.
 10. Душан Бојчев, „*Дипломатски речник*“, ТИВ-ТОП, Скопје, 1988
 11. Милан Зечевиќ, „*Воена дипломатија*“, Белград, 1990
 12. Студиската програма на втор циклус на студии, во 2013/14 година во Воената академија „Генерал Михаило Апостолски“ Скопје,
 13. Божидар Костиќ, „*Судска психијатрија*“, Ниш, 1977
 14. Трајан Гоцевски, „*Osnovi na sistemot na Nacionalnata odbrana*“, Kumanovo, 2002
 15. Методија Дојчиновски „*Современо воено разузнавање*“, Скопје 2009
 16. Владимир Водинелиќ, „*Криминалистика - Откривање и докажување*“, Скопје 1985
 17. Р.П. Барстон „*Модерна дипломатија*“, Скопје, 1996
 18. Виенската конвенција од 1961 година
-